

BERNISA PURIŠ

UDK 811.163.43*38

Filozofski fakultet, Sarajevo

SINTAKSIČKO-STILISTIČKE OSOBINE PARCELACIJE

(na primjerima iz djela *Taj čovjek* A. Isakovića
i *Istočni diwan* Dž. Karahasana)

0. *Parcelacija* je relativno nedavno ušla u sistem pojava koje se proučavaju u okviru ekspresivne sintakse i stilistike. Stoga su još, makar u domaćoj lingvostilističkoj literaturi, malobrojni radovi u kojima se razmatra ova pojava.

Pod *parcelacijom* se obično podrazumijeva intonaciono i poziciono odvajanje sintaksema, sintagmi i zavisnih klauza od jedinstvene sintaksičke strukture, i to u cilju postizanja različitih stilskih efekata. Intonacioni momenat u procesu parcelacije podrazumijeva interjunktorno osamostaljivanje dijela rečenice, a pozicioni - njegovu finalnu poziciju (postpoziciju) u odnosu na smisaonu cjelinu od koje se on odvaja. Ukoliko su ova dva uvjeta istovremeno zadovoljena, rečenica se "razbija" na dva osnovna dijela: baznu komponentu i parcelat.¹

Ono što karakterizira baznu komponentu jeste njena gramatička i značenjska samostalnost, dok parcelat uvijek stoji u nekom sintaksičkom odnosu (subordiniranom ili koordiniranom) preba baznoj komponenti, odnosno prema nekom od njenih članova, što znači da joj je sintaksičko-semantički prilagođen, tj. da zavisi od bazne komponente.²

Bazna komponenta može upravljati s nekoliko parcelata. To znači da rečenica može biti "presječena" na više mjesta, usljed čega nastaje sekvenca parcelata. U tom slučaju prethodni parcelat može upravljati narednim parcelatom, kao bazna komponenta. Na

¹ V. npr. M. Katnić-Bakaršić, *Parcelacija gradacionih konstrukcija (na materijalu ruskog i srpskohrvatskog jezika)*. Slavist, god. II, br. 2. Sarajevo, 1991. str. 63-68; M. Radovanović, *O "parcelaciji rečenice" kao jezičkom postupku*. Sremski Karloveci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990. Novi Sad: Dobra vest, str. 117-163.

² V. npr. J. Petr, *Mluvnice češtiny (3). Skladba*. Red. Jan Petr, Praha, 1987, str. 679.

baznu komponentu i međusobno parcelati mogu biti pripojeni sindetski, asindetski i kombinovano.³

Istraživači koji su posmatrali parcelaciju sa stilističkog aspekta zapazili su da se parcelirane i neparcelirane rečenice odnose kao stilske varijante.⁴ Parcelirana konstrukcija uvijek je stilski markirana. Iznosi se i hipoteza o parcelaciji "kao specifičnoj figuri (...) na planu ritmičko-sintaksičke organizacije teksta".⁵

Oni koji parcelaciju posmatraju s tekstovnoga plana vide je kao prelaznu formu između rečenice i nadrečeničnog jedinstva, odnosno kao rezultat raščlanjivanja teksta u cilju postizanja izražajnosti iskaza.⁶ Češki lingvisti pod parcelacijom podrazumijevaju realizaciju jedne rečenice (složene rečenice) u više osnovnih tekstualnih jedinica (OTJ).⁷

Sintaksička jedinica bliska parcelatu jeste elipsa. Zajednička im je osobina potpuno ili djelomično odsustvo predikata. Teško ih je razlikovati onda kada se, s jedne strane, u *elipsi* čitav imenski predikat svede na njegovo leksičko jezgro izraženo ili imenicom ili pridjevom (odnosno njihovim sintagmama), a s druge strane, kada se od sintaksički potpune rečenice kao parcelat odvaja ili imenica ili pridjev u funkciji imenskog predikata.⁸

1. Imenski predikat, složen po modelu *kopulativni glagol + leksičko neglagolsko jezgro*, parcelira se na taj način što njegov glagolski dio ostaje u baznoj komponenti, a osamostaljuje se leksičko jezgro, koje je najčešće izraženo pridjevom ili imenicom.

1.1. Parcelacija leksičkoga jezgra imenskog predikata izraženog pridjevom

a) Parcelacijom se prekida homofunkcionalnost pridjevskog niza, tj. prekida se sekvenca (koordinirani niz) pridjeva u funkciji leksičkoga jezgra predikata:

Vojnik je **mlad, mehk, tih. Svoje**glav. (I. 140)

³ V npr. J. Petr. *ibid.*, str. 680. i M. Katnić Bakaršić. *ibid.*, str. 65-68.

⁴ O. V. Aleksandrova, *Problemy ekspressivnogo sintaksisa*. Vysšaja škola, Moskva, 1984, str. 68.

⁵ M. Katnić-Bakaršić, *ibid.*, str. 68.

⁶ O. V. Aleksandrova, *ibid.*, str. 64. i 71.

⁷ V. npr. J. Petr, *ibid.*, str. 679.

⁸ Korpus na kojemu smo ispitivali parcelaciju pokazao je da se kao parcelati najčešće pojavljuju sintakseme što ulaze u semantičko-sintaksičko polje predikata (adverbijalne odredbe, objekti, predikativni apozitiv/atributiv), a rijetko subjekat i njemu podređeni rečenični članovi (atribut i apozicija). Predikat se parcelira djelomično, i to samo leksičko jezgro imenskog predikata. U ovom radu ograničili smo se na prikaz parcelacije imenskog dijela predikata. S obzirom na to da je jedna od osnovnih karakteristika parcelata odsustvo verbum finituma, koje ga svojstvom približava elipsi te ih je u tom smislu ponekad teško razlikovati, smatrali smo korisnim predstaviti parcelaciju leksičkoga jezgra imenskog predikata te s tim u vezi dotaći se i pitanja o razgraničenju tih dviju pojava.

Jedino nije jasno otkud u svemu tome Begzada, kad je se on i ne sjeća, kad ne zna ni kako izgleda, samo pamti da je prekrasno **suha i čista. Nepomična.** (K. 123)

U odnosu na pridjeve koji ostaju u baznoj komponenti, za koje bi se uvjetno moglo kazati da izriču sadržaj *fizičko svojstvo*, pridjevi "svojejav" i "nepomična" označavaju *psihičko svojstvo*, odnosno *stanje* subjekta. Dakle, najizrazitija i najznačajnija osobina stavljena je u interjunkturu postpoziciju, ona je odvajanjem od ostalog niza postala *vidljiva*, istaknuta je kao svojstvo koje treba posebno opaziti.

U oba primjera ostvaren je prost parcelat⁹. Neparcelirani ekvivalenti ovih rečenica bili bi: *Vojnik je mlad, mehk, tih, svojejav; (...) samo pamti da je prekrasno suha i čista, nepomična.*

Rečenice su parcelirane na mjestu *nizanja* pridjeva, što znači da je parcelat asindetski pripojen na baznu komponentu.

b) Parcelacija se može ostvariti i na mjestu *spajanja*:

Nasmiješi se i bi ponovo **šaren** u licu i **nježan. I blijed, blijed.** (I. 134)

Ovdje je parcelat sindetski pripojen na baznu komponentu sastavnim veznikom *i*, koji se pojavljuje u funkciji "stilističkorepriznoga *i*"¹⁰. Unutar samoga parcelata ostvarena je sekvenca ponovljenih pridjeva, usljed čega se parcelat *proširuje*. Ponavljanjem se njihovo značenje pojačava.

Sindetska i asindetska veza razlikuju se po ritmo-melodijskim efektima. Naime, prijelazom iz bazne komponente u asindetski pripojen parcelat ritam se ubrzava, a time čitava parcelirana rečenica postaje življa, dinamičnija, dok je kod sindetskog parcelata pauza djelomično popunjena veznikom, čime se ritam usporava, a sam veznik, u tom slučaju, postaje intenzifikator značenja elementa koji se odvaja.

c) Sekvenca pridjeva u funkciji leksičkog jezgra predikata jednim svojim dijelom može pripadati baznoj komponenti, a drugim može biti raščlanjena na nekoliko parcelata:

Narednik je **nabijen, tvrd, zadržt. Pomalo iskošen. Onizak.** (I. 140)

A sada je poslastičarnica **bila zastrta**, a starčić **suzav, krmeljav, sluzokožan, lišajast. Jajoglav. Atrofičan. Tih. Tih.** (I. 24)

U navedenim primjerima prikazana je bazna komponenta koja upravlja s nekoliko parcelata (u prvom primjeru s dva, u drugom s četiri), čime je prekinuta homofunkcionalnost elemenata a time i sama monotonost rečenice. Ravnomjeran tempo naglo se prekida, nastupa pauza signalizirana tačkom, intonacija se mijenja. Svaki parcelat realizira se kao jedan takt ili kao "slika za sebe".

⁹ Parcelat može biti: a) prost, b) proširen, c) zavisna rečenica, d) blok rečenica, v. npr. J. Petr, *ibid.*, str. 680.

¹⁰ J. Silić, *Od rečenice do teksta*. Sveučilišna naklada Liber (SNL), Zagreb, 1984, str. 111.

1.2. Parcelacija leksičkoga jezgra izraženog imenicom

Za razliku od leksičkog jezgra izraženog pridjevom, koje se najčešće realizira u sekvenci od više pridjeva tako da parcelacija prekida njihovu homofunkcionalnost, kod leksičkog jezgra izraženog imenicom sekvenca se najčešće sastoji samo od dvije imenice ili imeničke sintagme, od kojih parcelacijom jedna ostaje u baznoj komponenti, a druga se intonaciono i poziciono odvaja:

Djeca su velika stvar. **I velika satisfakcija**, kako neko reče (I. 112)

To je **nagomilavanje** moje navike. **Ogromnost neka, tvrda**. (I. 28)

Sadržaj parceliranog leksičkog jezgra određuje već određen pojam - zato ima apozitivnu funkciju.¹¹ Pojam "djeca" već je u baznoj komponenti određen imenskim predikatom "su velika stvar", ali ga parcelat dodatno obilježava, razvija i pojačava.

U oba primjera riječ je o proširenom parcelatu. U prvom primjeru u sastav parcelata ulaze sintagma Adj-S i jedna parentetička rečenica; u drugom primjeru parcelat se također sastoji od sintagme Adj-S, samo što je tu adjekt u postpoziciji, odnosno stilogenost se ostvaruje unutar parcelata inverzijom, i još – izdvajanjem.¹² Parcelati u navedenim primjerima dopunjavaju ono što je naprijed kazano. Oni su zapravo uvijek nosioci rematskog dijela sadržaja.

Tako je i u sljedećim primjerima gdje imenica u funkciji leksičkog jezgra predikata *specificira* (precizira) već identifikovan pojam:

Ovo je Abdulah, Rusbeh, ovo **sam ja. Bijelo**. (K. 146)

Parcelat može dodatno denotirati u smislu iznošenja alternativnog, odnosno komparativnog sadržaja:

Već je **bio kraj maja. Možda početak juna**. (I. 49)

Ekipa će povjerovati da smo brat i sestra. **Više od toga**. (I. 28)

(U posljednjem primjeru parceliran je komparativ priloga *mnogo*.)

U baznoj komponenti može biti eksplicirana semantička varijanta pomoćnog glagola "biti", a parcelirati se može leksičko jezgro predstavljeno imenicom u nekom padežu:

Bože svemoguću, sveznajuću i svevideću, što me opet učini čistačem cipela i grijeh namače kao iskupljenje? Što me **ne učini državnikom**, ja li **vojskovođom**, ja li **gradonačelnikom? Bogatunom?** (I. 46-47)

Parcelacijom se sintaksički potpuna rečenica *oneobičava, očuđava*.

Rečenica može biti i dvostruko očučena:

¹¹ O apozitivnoj funkciji parceliranog leksičkog jezgra predikata vidi npr. M. Radovanović, *ibid.*, str. 120.

¹² O. V. Aleksandrova (v. npr. *ibid.*, str. 70) vidi parcelaciju i izdvajanje kao istorodne pojave koje se razlikuju samo po grafičkom kriteriju: parcelat se u pisanju odjeljuje finalnim znacima, a izdvajanje – zarezom ili citatom.

Međutim, *odjeljivanjem parcelata finalnim znacima* započinje ekspresivna pauza, udvostručuje se naglašenost parcelata, koji se intenzitet ne može postići *izdvajanjem zarezom*.

- onda kada se kao bazna komponenta pojavi eliptična rečenica
Skloniše se u zavjetrinu. Isparavaju se. **Jedan skrupčan. Blijedozelen.** (I. 141),
- ponavljanjem leksičkog jezgra iz bazne komponente

A znate da je struja ponovo poskupila, i voda, i da su plaće iste kao prošle godine.
Baš iste kao prošle godine...

- (parcelat je uz ponavljanje intenziviran i riječcom *baš*),
- distaktiranjem od bazne komponente

On je tako čio, pokretljiv, gotov da se smeška i čini uslugu nagoviještenu tek pogledom ili samo mislima. *Vješto i nenametljivo. Posljednji izdanak muškarca iz starih vremena* koja nisu patila od kompleksa ravnopravnosti. (I. 56).

Transformacioni test pokazuje da bi mjesto parcelatu pripadalo u sekvenci jedinica koje vrše funkciju imenskog predikata: *On je čio, pokretljiv, gotov da se smeška i čini uslugu nagoviještenu tek pogledom ili samo mislima, vješto i nenametljivo, posljednji izdanak muškarca iz starih vremena* koja nisu patila od kompleksa ravnopravnosti.

Navedeni primjer mogao bi se protumačiti i kao elipsa komentar¹³: */On je/ posljednji izdanak muškarca iz starih vremena*. Međutim, u eliptičnoj rečenici subjekat i kopula *je* nisu eksplicirani. Eksplicirano je leksičko neglagolsko jezgro koje je zapravo reprezentant nove, kondenzovane rečenice s imenskim predikatom. Zato ono (leksičko jezgro) gramatički i nije prilagođeno prethodnoj rečenici – ne ulazi u koordinirani niz jedinica u funkciji imenskog predikata (usp. primjere u podnožnoj napomeni). S tim u vezi elipsa je, u odnosu na parcelat, strukturno i informativno samostalna jezička jedinica.

S druge strane, kod parcelirane rečenice subjekat i glagolski dio imenskog predikata (kopula *je*) eksplicirani su u baznoj komponenti, a parcelirano leksičko neglagolsko jezgro ulazi u sekvencu homofunkcionalnih jedinica, što znači da je ono strukturno prilagođeno baznoj komponenti, čineći s njom jedinstvenu sintaksičko-semantičku cjelinu.

2. Primjeri, koji su ovdje uzeti kao reprezentativni, pokazuju da se parcelat neglagolskog leksičkog jezgra pripaja baznoj komponenti najčešće asindetski. Od bazne komponente parcelat može biti i distaktiran – često zavisnom klauzom, parcelatom ili parentetičkim umetanjem.

Parcelati imenskoga dijela predikata ne ostvaruju subordinirani odnos, ni međusobno niti prema nekom rečeničnom članu iz bazne komponente. Taj je odnos u slučaju parcelacije imenskog dijela predikata koordiniran. S tim u vezi parcelati uvijek vrše neku apozicijsku funkciju: amplifiiraju prethodni sadržaj, dodatno denotiraju u smislu preciziranja (specificiranja), iznose alternativni sadržaj, gradiraju sadržaj. Parcelirani sadržaj uvijek je pojačano izražajan jer dolazi nakon ekspresivne pauze

¹³ Usp. primjere u mom radu: "Sintaksičko-stilističke osobine elipse", *Bosanski jezik*, br. 2, Tuzla, 1998. str. 113: *Prvo sam imao našu ženu. Jalovica. (I. 136), Zato je odijelo navukao na masnu kožu. Odvratno. (K. 337)...*

signalizirane tačkom, koja je u tom slučaju stilsko sredstvo na planu ritmo-melodijske organizacije rečenice odnosno teksta.

CITIRANI IZVORI

Isaković, A.: *Taj čovjek*, Svjetlost, Sarajevo, 1991.

Karahasan, Dž.: *Istočni diwan*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.

LITERATURA

Aleksandrova, O.V. – *Problemy ekspressivnogo sintaksisa*, Moskva 1984.

Katnić-Bakaršić, M. – *Parcelacija gradacionih konstrukcija (na materijalu ruskog i srpskohrvatskog jezika)*. "Slavist", god. II, br. 2, Sarajevo, 1991. Str. 63-69.

Kovačević, M. – *Gramatika i stilistika stilskih figura*. Sarajevo, 1991.

Petr, J. – *Mluvnice češtini (3). Skladba*. Praha, 1987.

Radovanovic, M. – *O "parcelaciji rečenice" kao jezičkom postupku*. Spisi iz sintakse i semantike. Novi Sad, 1990. Str. 117-163.

Silić, J. – *Od rečenice do teksta*. Zagreb, 1984.

Vuletić, B. – *Sintaksa krika*. Rijeka, 1986.

Zima, L. – *Figure u našem narodnom pjesništvu: s njihovom teorijom*. Zagreb, 1988. (Pretisak izd. JAZU iz 1880)

SYNTACTIC AND STYLISTIC FEATURES OF SENTENCE FRAGMENTATION (ILLUSTRATED WITH LITERARY WORKS 'TAJ ČOVJEK' BY A. ISAKOVIĆ AND 'ISTOČNI DIWAN' BY DŽ. KARAHASAN)

Summary

The author points out syntactic-stylistic characteristics of parceled sentence structure, with an emphasis on parceled sentence with nominal predicate.